

Macrofaunanieuwsmail 91, 26 mei 2010

Beste lezers,

Deze keer is de nieuwsbrief vooral gevuld met boekennieuws en cursussen. Iedereen zit nu denk ik in het veld en dat geeft weinig macrofauna nieuws. Maar als je wat ziet, hoort of leest blijf je berichten sturen naar macrofauna@rws.nl

Ook kan je nu via het weblog op <http://macrofauna.web-log.nl/> zoeken naar eerder verschenen verhalen/artikelen en dan dat nummer downloaden via http://www.helpdeskwater.nl/overlegkaders_en/macrofaunanieuwsmail/.

Groeten, Myra Swarte

In dit nummer:

Bestimmungskurs "Wassermoose Wasserflechten" (Bryophyta and Lichenes)	1
Aankondiging Trichoptera cursus, 4 en 5 november 2010	2
Opgaveformulier determinatiecursus	3
A guide to European terrestrial and freshwater species of Enchytraeidae	4
Stelt zich voor.....	5
Nieuws van de ILOW werkgroep hydrobiologie.....	5
Vraag van de KNNV afdeling Haarlem.....	6
2 FBA boeken zijn te downloaden:.....	7
www.vermandel.com	7

This is the next course of the German Limnological Society in cooperation with the Gustav Stresemann Institute in Bad Bevensen:

Bestimmungskurs "Wassermoose Wasserflechten" (Bryophyta and Lichenes)

Lecturer: Dr. Helga Bültmann und Dr. Carsten Schmidt, Münster
Venue: Gustav Stresemann Institute, Klosterweg 4, D-29549 Bad Bevensen

Date: 01/04-november-2010

Fee: Euro 425,00 all inclusive (course, scriptum, full board).
Invitation with all information and registration form available from Gustav Stresemann Institute.

email: kai.moeller@gsi-bevensen.de or
info@gsi-bevensen.de, phone +49-(0)5821-955-0 or -115

Greetings,
Erik Mauch

ALTERRA

WAGENINGEN UR

Aankondiging Trichoptera cursus, 4 en 5 november 2010

Beste mensen,

Dit najaar organiseren wij een Trichoptera larven cursus. De cursusdata vallen op donderdag 4 en vrijdag 5 november 2010. Bert Higler voelt zich weer helemaal fit en gaat samen met Johann Waringer en Wolfram Graff de cursus leiden.

De cursus vindt plaats in hotel en congrescentrum Hof van Wageningen, Lawickse Allee 9 te Wageningen.

De cursus omvat introducties over onder andere taxonomie, systematiek, anatomie, morfologie en biologie van kokerjufferlarven. Verder wordt zoveel mogelijk tijd besteed aan determinaties. Waar mogelijk wordt referentiemateriaal ter beschikking gesteld, die je na de cursus kunt gebruiken voor je eigen collectie. Dit geldt niet voor het materiaal van Waringer en Graf. Zij willen hun materiaal zelf houden omdat ze dit regelmatig gebruiken bij andere determinatie cursussen. Het is ook mogelijk om eigen materiaal mee te nemen.

De kosten van de cursus bedragen € 775,- per persoon. Dit is inclusief 1 overnachting op een tweepersoonskamer, onbeperkt koffie en thee, ontbijt (1x), lunch (2x) en avondeten (1x), en exclusief BTW.

Je kunt je voor de cursus opgeven door onderstaand formulier volledig in te vullen en via post of mail te zenden naar onderstaand adres. Hier kun je ook terecht voor verdere informatie. Het maximaal aantal deelnemers voor deze cursus is 25 personen. Bij onvoldoende deelnemers zal de cursus niet doorgaan.

Ken je collega's of mensen in je omgeving die mogelijk geïnteresseerd zijn maar nog niet bekend met de determinatiecursussen van het team zoetwaterecologie of de macrofaunanieuwsbrief niet ontvangen, zou je deze informatie dan willen doorsturen? Alvast bedankt!

Nadere mededelingen over het programma, de locatie, routebeschrijving en huishoudelijke zaken worden vier weken voor aanvang van de cursus toegezonden.

Met vriendelijke groeten,

Dorine Dekkers
Alterra, Wageningen UR
Centrum Ecosystemen
Team Zoetwaterecologie
Postbus 47
6700 AA Wageningen
Email: dorine.dekkers@wur.nl
Tel: 0317-485397 (in het lab op di, wo en do)

Opgaveformulier determinatiecursus

Opgaveformulier determinatiecursus Trichoptera-larven 4 en 5 november 2010

Voornaam: .....

Achternaam: .....

Organisatie: .....

Straat en huisnummer: .....

Postcode: .....

Plaats: .....

Telefoon (werk): .....

E-mail: .....

Vegetariër ja/nee/anders, namelijk.....

Voorkeur kamergenoot: .....

Opgave verplicht tot betaling, ook bij afwezigheid.

Dear colleague, dear soil or freshwater biologist,
we would like to call your attention to the following publication:

A guide to European terrestrial and freshwater species of Enchytraeidae

Rüdiger M. Schmelz & Rut Collado

University of A Coruña, Faculty of Sciences, Department of Animal Biology, Plant Biology and Ecology;
Alejandro da Sota, 1; 15008 A Coruña, Spain; e-mail rutco@udc.es

Abstract

A guide to European terrestrial and freshwater enchytraeid species is presented, designed for the identification of living specimens. Altogether 206 species are included. Recent taxonomic advances regarding new species, revisions, and improved standards of description are integrated. Marine and exotic species are excluded. The illustrated keys are preceded by introductions into the taxonomic traits, the general anatomy of enchytraeids, and the technique of handling living worms during the identification process. Due to persistent taxonomic problems in many groups, a 'sensu lato' approach is adopted in the circumscription of several common species. *Bryodrilus ehlersi glandulosus* Dozsa-Farkas, 1990 and *Enchytraeus christenseni bisetosus* Rota & Healy, 1994 are elevated to species rank; the latter receives a new name, *Enchytraeus dichaeus*, due to homonymy with *Enchytraeus bisetosus* Levinsen, 1884, now *Fridericia bisetosa*. *Marionina libra* Nielsen & Christensen, 1959 is transferred to *Bryodrilus*. *Marionina serbui* Botea, 1984 is synonymised with *Buchholzia simplex* Nielsen & Christensen, 1963. *Mesenchytraeus franzi* Nurminen, 1977, *Euenchytraeus bisetosus* Bretscher, 1906 and *Cognettia clarae* Bauer, 1993 are probably one species. The youngest name is maintained here, pending a systematic revision of the group. The purpose of this key is to facilitate and to stimulate work with enchytraeids.

Keywords: Clitellata, enchytraeids, key, species identification, taxonomy

A Guide to European Terrestrial and Freshwater Species of Enchytraeidae (Oligochaeta)

Rüdiger M. Schmelz, Rut Collado

A special issue of *Soil Organisms* 82 (1), pp.1 - 176.

(formerly "Abhandlungen und Berichte des Naturkundemuseums Görlitz")

ISBN 978-3-0909854-6-8

Publisher: Senckenberg Museum für Naturkunde Görlitz.

Price: € 38, +- shipping costs

The purpose of this book is to facilitate and to stimulate work with enchytraeids, a notoriously difficult but ecologically important group of small oligochaete worms. Our critical guide to the identification of 206 species of European enchytraeids includes the recent taxonomic advances (new species, revisions, improved standards of description) and also results of original research on a number of genera. Marine and exotic species are excluded. The illustrated keys are preceded by detailed introductions into the taxonomic traits, the general anatomy of enchytraeids, and the technique of handling living worms during the identification process – fixed specimens cannot be identified with certainty. Due to persistent taxonomic problems in many groups, a 'sensu lato' approach is adopted in the circumscription of several common species. We attach a preview of the first 14 pages of the book. Please forward this announcement to other possibly interested persons.

Print copies can be ordered through

Senckenberg Museum für Naturkunde Görlitz – Bibliothek, Frau Grosche

E-mail: ilse.grosche@senckenberg.de

Fax: ++49(0)-3581-401742.

Surface mail: PF 30 01 54; 02806 Görlitz; Germany

Please indicate the shipping address in your order. The invoice will be sent together with the print copy.

Thank you for your attention,

Rüdiger M. Schmelz, Rut Collado, authors

Stelt zich voor

Ik ben Dirk Kruijt en werk nu bijna 3 jaar bij Bureau Waardenburg. Ik ben 28 jaar en heb Hogeschool Larenstein in Velp en Biologie in Nijmegen gestudeerd. Daar hield ik mij vooral bezig met ecologie en wetenschapscommunicatie. Met name op het gebied van ecologie was ik veel bezig met aquatische systemen.

Heb onder andere onderzoek gedaan naar de macrofaunasamenstelling van een bronbeek-gradiënt bij Beek-Ubbergen. Tevens heb ik experimentele onderzoekjes (predatie/stabiele isotopen-analyse) aan *Dikerogammarus villosus* uitgevoerd.

Die macrofaunakennis heb ik meegenomen naar Bureau Waardenburg. Hier doe ik onder andere monsternames, uitzoeken en determineren. Ik ben thuis in de soortgroepen kokerjuffers, diptera, mollusken, haften, libellen en kreeftachtigen.

Hartelijke groet,

Dirk Kruijt

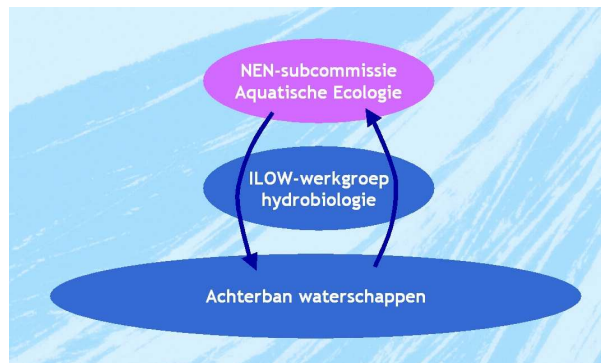
Nieuws van de ILOW werkgroep hydrobiologie.

Beste macrofauna collega's,

Tijdens het PHM - NAP overleg van alweer 2 jaar geleden heeft Jan Willem Rodenburg van GWL een verhaal gehouden over de vertegenwoordiging van waterbeheerders in de NEN-subcommissie Aquatische Ecologie. Binnen deze commissie houdt men zich bezig met de ontwikkeling van richtlijnen en normen betreffende ons vakgebied.

Begin 2009 is een start gemaakt met de ILOW werkgroep hydrobiologie. De ILOW is een koepel van waterschapslaboratoria en mede financier / ontwikkelaar van normen voor waterkwaliteitsnormering.

De ILOW werkgroep hydrobiologie is opgericht om namens de waterschappen een goede praktijk gerichte inbreng te hebben in de NEN-subcommissie Aquatische Ecologie.

De samenstelling en rolverdeling binnen de werkgroep is als volgt:

Jan Willem Rodenburg	voorzitter
Emiel Nat	vakdeskundige macrofyten
Ruben van Kessel	vakdeskundige macrofyten
Ilse Romijn	vakdeskundige fytoplankton
vacature	vakdeskundige zoöplankton
Minke de Vries	vakdeskundige diatomeeën
Jako van der Wal	vakdeskundige vissen
Marion Geerink	vakdeskundige hydromorfologie
Hans Hop	vakdeskundige macrofauna
Gert van Ee	ecoloog
Bart Schaub	ecoloog
Marianne Thannhauser	ecoloog
Barend van Maanen	ecoloog (cc-lid)

De bedoeling is dat elke vakdeskundige namens zijn/haar eigen achterban (vakgenoten) inbreng kan leveren in de werkgroep. De rol als vakdeskundige is die van verdeel- en verzamelpunt, die namens zijn/ haar achterban een gedragen standpunt kan innemen en die voor een gebundelde reactie zorgt aan de NEN-subcommissie.

Tot zover de theorie. Aan mij is de eer te beurt gevallen vakinhoudelijke te worden voor de macrofauna. Om te weten wat jullie belangrijk vinden en vanuit de werkgroep te laten weten wat er speelt lijkt het mij handig de macrofauna nieuwsmail als informatiemedium te gebruiken. Nagenoeg allen die met macrofauna bezig zijn lezen dit toch? Zelf blijf ik ook graag op de hoogte, dus mochten er zaken spelen betreffende standaardisatie dan hoor ik die graag! hhop@wgs.nl

De huidige stand van zaken is dat van de ILOW werkgroep hydrobiologie tot nu toe 2 bijeenkomsten geweest. Een oprichtingsvergadering in 2009 waarbij vooral bovengenoemde werkwijze is besproken, en het vervolg daarop in april van dit jaar.

Tijdens deze vergadering zijn ondermeer de kwaliteitsborging van determinaties d.m.v.

ringonderzoeken besproken. Ook kwam van diverse deelnemers de wens om macrofauna methodes verder te standaardiseren. Dit lijkt mij echter een lastig proces. Dit blijkt wel uit de lange periode die nodig was om de macrofauna methodiek te beschrijven voor het Handboek Hydrobiologie.

Het Handboek Hydrobiologie schijnt binnenkort uit te komen. Een theorie- en praktijkdag zijn gepland in september. Het is mijn idee om in november tijdens het volgende PHM – NAP overleg, wanneer iedereen de tijd heeft gehad om het handboek goed tot zich te nemen een discussie te voeren over welke zaken van het macrofauna hoofdstuk een grote mate van consensus bestaat.

Mogelijk kunnen dan vandaar uit verdere stappen tot standaardisering worden genomen. Heb je opmerkingen, vragen of aanvullingen dan hoor ik die graag.

Voor geïnteresseerden zijn de verslagen van de ILOW-werkgroep hydrobiologie opvraagbaar bij ondergetekende.

Met vriendelijke groet,

Hans Hop

Waterschap Groot Salland
Afd. Ecologie & Kwaliteit
Dr. van Thienenweg 1
Postbus 8000 AB Zwolle
tel (038) 4557336 e-mail: hhop@wgs.nl

Vraag van de KNNV afdeling Haarlem

Hierbij de melding van de vondst van kokerjuffer *Oxyethira* soort in landgoed Elswout bij Overveen, gemeente Bloemendaal, Noord Holland.

De plaatselijke KNNV-afdeling heeft in 2009 inventarisatie van enkele soortengroepen uitgevoerd, waaronder waterdierpjes.

Ondergetekende is geen ervaren kenner van macrofauna, maar heeft er wel al heel lang belangstelling voor als "amateur met te weinig tijd". De kokerjuffer is aan de hand van een foto als geslacht herkend. Er zaten 6 exemplaren vermoedelijk als pop op een stuk blad van gele plomp en er waren tientallen exemplaren in totaal gezien. Er is geen materiaal verzameld.

Bij raadplegen van Limnodata blijkt in 1982 ook *Oxyethira* in de omgeving te zijn gevonden, in de Brouwersvaart en de Houtvaart ten westen van de randweg. Ik heb nog niet echt gezocht of er na 1982 nog vondsten zijn gedaan. Van heel Nederland geeft Limnodata slechts 11 meldingen.

Mijn vraag: **is deze soort echt zo bijzonder.**

De zeldzame platworm *Bdellocephala punctata* [de schele engerd] is eveneens in Elswout terug gevonden. Ook van deze soort zijn oude waarnemingen bekend uit de omgeving. Door gebrek aan inventarisaties is deze soort heel lang niet meer gezien. Omdat in Elswout schoon duinwater voorkomt zonder vermenging met boezemwater en zonder vervuiling, is deze soort kennelijk gewoon blijven bestaan. Voor *Oxyethira* geldt kennelijk hetzelfde.

Met vriendelijke groet,

Dik Vonk
Bestuurslid KNNV afdeling Haarlem
Stadsecoloog gemeente Haarlem

2 FBA boeken zijn te downloaden:

Dear All

You probably already have these FBA-books, but you can download the digital versions (for free) from the internet.

For the ones who don't know: Both papers (and especially Brinkhurst's) is not up-to date for other countries.

Brinkhurst 1971 on british oligochaeta

http://www.freshwaterlife.org/servlet/BinaryDownloaderServlet?filename=1176885295301_Oligochaeta.pdf

and Elliott 1996 on Megaloptera and Neuroptera

http://www.freshwaterlife.org/servlet/BinaryDownloaderServlet?filename=1176884952772_Megaloptera_Neuroptera.pdf&refID=26726

With best wishes

Ton van Haaren

www.vermandel.com

Een nieuwe visie op insectenbescherming € 26,95

Frits Bink (2010) H/B. 264 blz. full colour. 17x24,5 cm. Hoewel mensen bepaalde insecten liever kwijt dan rijk zouden zijn, vormen insecten een onmisbare schakel in diverse ecosystemen. Natuurbehoud richt zich echter zelden specifiek op insecten. Ruimte voor insecten kan daar verandering in brengen. Dit boek biedt een geheel nieuwe kijk op natuurbeheer: niet vanuit een menselijk standpunt, maar vanuit de behoeften van insecten. Aan de hand van concrete voorbeelden belicht auteur Frits Bink de relatie tussen insecten en bepaalde uitdagingen in het natuurbeheer. Welke vegetatietypen zijn bijvoorbeeld voor insecten onmisbaar? Wat te doen met dood hout, en hoe om te gaan met verzuring? Alle landschappen van Nederland komen aan bod, met een beschrijving van de praktische betekenis van ieder gebied voor de insectenwereld. Ruimte voor insecten bevat veel tips om insecten beter te begrijpen, door bijvoorbeeld een ecologisch profiel op te stellen of de voedselrelaties te ontrafelen. Als vanzelf ontwikkelt de lezer daardoor een entomologische kijk op de natuur.

Tot slot brengt een uitgebreid overzicht van de insectenfauna per orde de leefwijze in kaart. Bij elke soort weet Frits Bink interessante en soms verbijsterende details te vermelden. Ruimte voor insecten biedt verrassende inzichten in natuurbeheer en vormt een praktische handleiding voor insectenliefhebbers, tuinenbezitters, vrijwilligers in de natuurbescherming, en professionals uit de beheers- en beleidshoek. Frits Bink werkte jarenlang bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en schreef eerder de Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa.

Zoetwaterleven van NW-Europa € 29.95

Greenhalgh en Ovenden (2010) H/B. 256 blz.

DE veldgids voor alles wat leeft in en rond plassen, rivieren, meren en vijvers.

Ruim 900 soorten van de meest voorkomende planten en dieren kundig beschreven en zeer fraai met tekeningen in beeld gebracht.

Beschrijft het dieren- en plantenleven in zoetwatergebieden in Noordwet-Europa, met inbegrip van de Baltische staten.

Geactualiseerde bewerking door Nederlandse deskundigen.

Einde macrofaunanieuwsmail 91